

Ethnic minority and Roma women in Europe: A case for gender equality? [Žene pripadnice etničkih manjina i Romkinje Europe: Slučaj za ravnopravnost spolova?] – Sažetak

Objedinjeni izvještaj pripremili: Marcella Corsi, Chiara Crepaldi, Manuela Samek Lodovici, Paolo Boccagni, Cristina Vasilescu

EGGSI – Grupa stručnjaka za rodnu ravnopravnost, socijalno uključivanje, zdravlje i dugotrajnu skrb

Nacionalni eksperti: Marie Jelenko (Austrija), Nathalie Wuiame (Belgija), Maria Prohaska (Bugarska), Zelia Gregoriou (Cipar), Alena Križková (Češka), Bent Greve (Danska), Reelika Leetmaa (Estonija), Eveliina Pöyhönen (Finska), Alexandra Scheele (Njemačka), Maria Stratigaki (Grčka), Beáta Nagy (Mađarska), Lilja Mósedóttir (Island), James Wickham (Irska), Flavia Pesce (Italija), Ilze Trapenciere (Latvija), Ulrike Papouschek (Lihtenštajn), Ruta Braziene (Litva), Robert Plasman (Luksemburg), Frances Camilleri-Cassar (Malta), Hugo Swinnen (Nizozemska), Ira Malmberg-Helmonen (Norveška), Barbara Harwas-Napierla (Poljska), Teresa Sarmiento (Portugal), Marieta Radu (Rumunjska), Magdalena Piscová (Slovačka), Mateja Sedmak (Slovenija), Elvira González Gago (Španjolska), Anita Nyberg (Švedska) i Claire Annesley (Ujedinjeno Kraljevstvo)

Sažetak pripremio: Filip R.V. Tanay

Rukopis dovršen studenog 2008.

Luksemburg: Ured za publikacije Europske unije, 2010.

ISBN 978-92-79-12981-0

doi 10.2767/35311

Ovaj izvještaj je poduprt Programom zaposlenosti i društvene solidarnosti europske zajednice – Progress (2007-13). Nositelj programa je Opća uprava za zapošljavanje, socijalna pitanja i jednake mogućnosti Europske komisije. Program je uspostavljen u svrhu financijske podrške provedbe ciljeva Europske unije u području zapošljavanja i socijalnih pitanja koji su definirani u socijalnom programu, te koji doprinose ostvarenju ciljeva Lisabonske strategije u ovim područjima.

Sedmogodišnji program cilja na sve dioničare koji mogu utjecati na razvitak primjerenog i efikasnog socijalnog zakonodavstva i politika zapošljavanja diljem EU-27, EFTA-EEA i EU zemalja kandidatkinja i potencijalnih zemalja kandidatkinja.

Cilj Progressa je osnaživanje doprinosa EU kao podrške obavezama zemalja članica.

Progress je esencijalan pri:

- dostavljanju analiza i savjeta o politikama obuhvaćenih područjem djelovanja Progressa;
- praćenju i izvještavanju o provedbi EU zakonodavstva i politika u područjima djelovanja Progressa
- promoviranje razmjena politika, učenja i podrške među zemljama članica u vezi EU ciljeva i prioriteta te
- prenošenje mišljenja udionika i šireg društva.

Za dodatne informacije pogledajte:

http://ec.eu/employment_social/progress/index_en.html

Ovaj izvještaj su financirali i pripremili Europska komisija, Opća uprava za zapošljavanje, socijalna pitanja i jednake mogućnosti u okviru ugovora koji rukovodi Istituto per la Ricerca Sociale i Fondazione Giacomo Brodolini. On nužno ne predstavlja mišljenje ili stav Europske komisije, Opće uprave za zapošljavanje, socijalna pitanja i jednake mogućnosti. Ni Europska komisija ni bilo koja druga osoba koja djeluje u ime Komisije ne može se smatrati odgovornom za moguće korištenje informacija koje sadrži ova publikacija.

Sadržaj

SADRŽAJ	2
UVOD	3
STATUS PRIPADNICA ETNIČKIH MANJINA	3
EUROPSKE INTEGRACIJSKE POLITIKE I PRIMJERI DOBRE PRAKSE	5
STATUS ROMKINJA	6
PRIMJERI DOBRE PRAKSE – SUDJELOVANJE NA TRŽIŠTU RADA I SOCIJALNO UKLJUČIVANJE ROMKINJA	7
HRVATSKA	7
STATISTIČKI PODACI O STATUSU ROMA I ROMKINJA	8

Uvod

Sukladno Preporuci 1201 (1993) Vijeća Europe izvještaj koristi sljedeću definiciju nacionalnih manjina: «nacionalne manjine su grupe osoba koje: prebivaju na teritoriju države i državljanima su te države; održavaju dugotrajne, čvrste i trajne veze s tom državom; pokazuju zasebne etničke, kulturne, vjerske ili jezične karakteristike; su dostatno zastupljene, makar u manjem broju od ostatka stanovništva te države ili regije te države; su motivirani zajedničkom brigom za očuvanjem i održavanjem svog zajedničkog identiteta, uključujući svoju zajedničku kulturu, tradicije i vjeru ili svoj jezik»¹ gdje se «sveobuhvatni pojam etničke manjine koristi ne kao pravni pojam već kao širok i čisto opisni pojam (osoba koje ne propadaju etničkoj većini)»², odnosno, podrazumijeva i osobe manjina koje nisu još stekle državljanstvo države u kojoj se nalaze. Države analizirane u ovom izvještaju su Austrija, Belgija, Bugarska, Cipar, Češka, Danska, Estonija, Finska, Njemačka, Grčka, Mađarska, Island, Irska, Italija, Latvija, Lihtenštajn, Litva, Luksemburg, Malta, Nizozemska, Norveška, Poljska, Portugal, Rumunjska, Slovačka, Slovenija, Španjolska, Švedska i Ujedinjeno Kraljevstvo.

Izvještaj navodi da postojeća istraživanja pokazuju da su pripadnice etničkih manjina, posebice Romkinje, najranjivije skupine koje imaju najveću vjerojatnost iskusiti višestruke oblike diskriminacije, društveno isključivanje i siromaštvo od žena većinskog stanovništva i muškaraca manjina. Ovaj komparativni izvještaj fokusiran je na socio-ekonomske aspekte života pripadnica etničkih manjina i Romkinja u nacionalnom kontekstu europskih država, te posebice u smislu pristupa obrazovanju, stanovanju, zdravstvu, socijalnim primanjima i financijskim uslugama te njihovom pravnom statusu i pravu na prakticiranje svoje kulture, jezika i vjere. Izvještaj također prezentira zakonodavni okvir i javnu politiku raznih država koji zajedno utječu i definiraju živote ove grupe žena. Glavni zaključci i primjeri dobre prakse izvještaja su prikazani u narednim poglavljima ovog sažetka.

Status pripadnica etničkih manjina

Diljem Europe ne postoje precizni i potpuni službeni podaci o pripadnicama etničkih manjina. Posebice nedostaju podaci razvrstani po spolu, a u mnogim državama etničko izjašnjavanje nije moguće. Pripadnice etničkih manjina u nepovoljnom položaju imaju puno višu vjerojatnost iskusiti socijalno isključivanje, siromaštvo i višestruku diskriminaciju nego muškarci iste manjine ili većinske žene posebice što se tiče pristupa obrazovanju, zapošljavanju, zdravstvu i socijalnoj skrbi. One također imaju u prosjeku nižu razinu završenog obrazovanja, što naravno utječe i na njihovu razinu socijalne isključenosti, siromaštva, mogućnost zapošljavanja i

¹ Vijeće Europe (1993), Preporuka 1201 (1993), u vezi dodatnog protokola prava nacionalnih manjina u Europskoj Konvenciji o ljudskim pravima, Strasbourg, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta93/EREC1201.htm>

² Europska komisija (2007), *Ethnic minorities in the labour market: an urgent call for better social inclusion [Etničke manjine na tržištu rada: hitni poziv za bolje društveno uključivanje]*, Izvještaj Više savjetodavne skupine stručnjaka za socijalnu integraciju etničkih manjina i njihovu puno sudjelovanje na tržištu rada, Opća uprava za zapošljavanje, socijalna pitanja i jednake mogućnosti, Bruxelles, <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=766&langId=en>. Iz tog razloga, EU mreža nezavisnih stručnjaka za osnovna prava je dala mišljenje da države ne smiju se koristiti definicijom etničkih manjina kako bi uskratile ne-državljanima puni spektar zaštita danih svojim državljanima. (Europska komisija (2005) *The protection of minorities in the EU [Zaštita manjina u EU]*, E.U. Network of Independent Experts on Fundamental rights [EU mreža nezavisnih stručnjaka za osnovna prava], tematski komentar br.3, Bruxelles, str. 9

pristupu zdravstvu. Njihove dužnosti u kućanstvima također im otežavaju pristup obrazovanju za odrasle.

One imaju više razine neaktivnosti i nezaposlenosti od muških pripadnika manjina i pripadnica većinskog stanovništva. Kao razlog tome izvještaj navodi tradicionalne rodne uloge u kućanstvima i diskriminacija poslodavaca. Utjecaj kulture zemlje porijekla je posebice važan pri sudjelovanju žena na tržištu rada, npr. žene iz istočne Europe i Dalekog Istoka su aktivnije i više zaposlene od pripadnica ostalih manjina. Kada su zaposlene, pripadnice etničkih manjina imaju veću vjerojatnost raditi u neformalnom sektoru s niskim plaćama, osobito u vrstama zaposlenja u kojima prevladavaju žene (npr. čišćenje), te je samo-zaposlenost rjeđa kod njih. Ta činjenica im otežava pristup naknadama za nezaposlene. Čak i visoko obrazovane pripadnice etničkih manjina su zaposlene u nisko plaćenim poslovima. OECD podaci pokazuju da žene stranog podrijetla u većini europskih država imaju više razine prekvalifikacije od muškaraca stranog podrijetla i većinskih žena.

Postoje razlike između skupina etničkih manjina. Na primjer, žene migrantice iz istočne Europe imaju u prosjeku veću razinu obrazovanja od žena iz ostalih država, no njihove kvalifikacije često nisu priznate. Podaci o imigrantima druge generacije također pokazuju veće ulaganje u obrazovanje i smanjenje obrazovnog jaza u odnosu na većinsko stanovništvo, te djevojčice nekih skupina etničkih manjina postižu bolje rezultate od dječaka, pogotovo u državama sa sveobuhvatnim obrazovnim sustavom poput Skandinavskih zemalja. Djevojčice i mlade žene nekih skupina etničkih manjina poput Roma/kinja, ili iz Afrike i raznih azijskih država, imaju veću vjerojatnost napuštanja škole prije dječaka, zbog svojih obiteljskih obaveza i postojećih rodni uloga u svojim zajednicama.

Etničke manjine u nepovoljnom položaju često žive u segregiranim susjedstvima niskog dohotka (getoi ili prenapučena prebivališta) s lošim pristupom javnom prijevozu i socijalnoj skrbi. Često su žrtve diskriminacije na privatnom tržištu nekretnina te plaćaju više najamnine od stanara većinskog stanovništva i imaju nepravilne ugovore koji ih ne štite od izbacivanja. Segregirana staništa, naravno, doprinose pojačavanju izolacije od većinskog stanovništva i naglašavaju njihove tradicionalne uloge unutar njihovih zajednica i kućanstava.

Loši socio-ekonomski uvjeti povećavaju zdravstvene opasnosti pripadnica etničkih manjina zbog čega u prosjeku imaju kraći očekivani životni vijek od žena većinskog stanovništva. Pristup zdravstvu im je otežan zbog jezičnih i često kulturoloških barijera kao i zbog manjka informacija, niskih razina dohotka i nezadovoljavanja kriterija za ostvarivanja prava. Mnogima je manjak zakonski valjanih dokumenata glavni problem. Nedostatna obuka i iskustvo zdravstvenih službenika u svezi kulturoloških i vjerskih tema također smanjuje pristup ovim uslugama, posebice ženama pripadnicama etničkih manjina. Uz već navedene barijere, nisko-kvalitetni poslovi, privremeno zaposlenje i ilegalni oblici zaposlenja predstavljaju dodatne zapreke pristupu, korištenju i ostvarenju socijalnih prava, korištenju financijskih usluga i pristupu tržištu nekretnina.

Nasilje u obitelji teže je prepoznato među pripadnicama etničkih manjina u nepovoljnom položaju zbog manjka svijesti o svojim pravima i postojećim službama te često slabijeg položaja naspram većinskih žena zbog veće razine ovisnosti o svojim partnerima u socio-ekonomskom smislu i zbog imigracijske dozvole.

Sve zemlje EU imaju zakone za suzbijanje diskriminacije na temelju etniciteta i roda koji su poboljšani primjenom EU direktiva o suzbijanju diskriminacije, spolne ravnopravnosti i statusa državljana zemalja koje nisu članice EU. Istočnoeuropske članice EU poput Češke, Estonije, Latvije, Litve, Poljske, Rumunjske i Slovačke stavljaju poseban naglasak na zakonsko prihvaćanje etničkih manjina. Ostvarenje socijalnih prava u većini država zasniva se na stalnom prebivalištu i državljanstvu, iako u nekim državama poput Španjolske ilegalni imigranti imaju također pristup nekim socijalnim pravima. U većini država ilegalni imigranti i njihova djeca imaju samo pristup hitnoj zdravstvenoj pomoći i obrazovanju.

Etničke manjine, s naglaskom na ženama, često su podzastupljene u većini europskih država.

Europske integracijske politike i primjeri dobre prakse

U zadnjim godinama, europske države počele su usvajati posebne integracijske politike usmjerene na etničke manjine i imigrante. Usprkos tome, malo pažnje posvećeno je postojećim rodnim razlikama i primjeni gender-mainstreaminga. Prema primjerima iz Velike Britanije i Nizozemske, mjere koje se odnose baš na pripadnice etničkih manjina su uspješnije. Učenje jezika i bilingualno obrazovanje glavna su područja intervencije. Neke države poput Nizozemske imaju posebne tečajeve za žene pripadnice etničkih manjina, no samo nekolicina država imaju obrazovanje na jeziku etničke manjine (primjeri su Estonija, Mađarska, Latvija, Litva i Slovačka).

Etničke manjine, a posebno žene pripadnice etničkih manjina, imaju često pristup socijalnoj skrbi na temelju svojeg lošijeg socio-ekonomskog statusa, a neke države poput Luksemburga i Norveške imaju i neke mjere socijalne skrbi za tražitelje azila. Poseban problem je pristup ženama pripadnicama etničkih manjina, kada mjere socijalne pomoći ne ciljaju baš na njih, zbog njihove česte izolacije i segregiranosti unutar nekih zajednica naspram muškaraca iste zajednice. Trenutno jedino postoje mjere unutar zdravstvenog sustava ograničenog broja EU zemalja koje uzimaju u obzir kulturološke različitosti pripadnica etničkih manjina putem interkulturalnih posrednika koji nude pomoć i prevodilačke usluge te pokazuju osjetljivost spram kulturnih pitanja. Djeljenje informativnih materijala na različitim jezicima i multikulturalno usavršavanje službenika u zdravstvu se također poduzima kako bi se smanjile kulturološke i jezične prepreke za pripadnice etničkih manjina pri pristupu zdravstvu. Neki projekti su usmjereni na određene zdravstvene probleme. Tako u Latviji imaju poseban program pomoći pripadnicama/cama etničkih manjina s invaliditetom, u Belgiji pomaganja afričkim ženama s HIV-om i ženama koje su bile žrtve nasilja ili imaju problema s mentalnim zdravljem, dok u Švedskoj nude posebnu pomoć ženama iz Somalije s povećanim zdravstvenim opasnostima zbog pretrpjelog spolnog sakaćenja.

Primjeri dobre prakse su iz područja uključivanja na tržište rada, socijalnog uključivanja, obrazovanja, pravnog savjetovanja, stanovanja i kulture. Neke mjere uključivanja na tržište rada nude usavršavanje pripadnicama etničkih manjina (npr. u Austriji, Bugarskoj, Danskoj, Italiji, itd.) dok ih druge nastoje uključiti putem smanjenja kulturoloških i socijalnih prepreka i osvještavanjem žena o određenim normama i tradicijama unutar države u kojoj se nalaze (npr. u Češkoj, Norveškoj i Švedskoj). Neki drugi nastoje poboljšati uključivanje putem osvještavanja

poslodavaca (npr. Luksemburg) ili potpomažući etničke poduzetnike (primjer Švedske).

Primjeri dobre prakse uključuju primjere iz Belgije i Španjolske gdje neki projekti nastoje smanjiti izolaciju i marginalizaciju te poboljšati sposobnosti suočavanja sa svakodnevnim problemima kroz davanje podrške susjedskim i društvenim aktivnostima s uslugama posredništva, psihološke i pravne pomoći, te kroz pomaganje ženama da stupe u kontakt s drugim ženama.

Samo nekolicina projekata se bavi interkulturalnim informacijama i obrazovanjem učitelja, poslodavaca i zdravstvenih stručnjaka o raznolikosti (kao u Grčkoj i Portugalu).

Status Romkinja

Romska manjina diljem Europe pati od visokog rizika marginalizacije. Oblici te marginalizacije slični su ostalim pripadnicama etničkih manjina, no Romkinje se uglavnom suočavaju s dodatnim i izraženijim oblicima marginalizacije i diskriminacije.

Podaci o Romkinjama oskudni su i u mnogim državama njihov točan broj je nepoznat, no postojeće statistike pokazuju da imaju puno višu vjerojatnost iskusiti socijalno isključivanje i siromaštvo nego muškarci iste manjine ili većinske žene, osobito u smislu pristupa obrazovanju, zapošljavanju, zdravstvu i socijalnoj skrbi.

Romske obitelji razlikuju se od ostalih obitelji po određenim demografskim karakteristikama poput visokih razina plodnosti i smrtnosti, što rezultira velikim brojem djece i malim brojem starih. Zbog njihovih životnih okolnosti, očekivano trajanje života niže je od ostatka stanovništva. Imaju niske razine obrazovanosti, pismenosti i uključivanja u školstvo.

Uvjeti stanovanja Roma/kinja često su nedostadni. Predrasude o Romima/kinjama, zajedno s njihovim slabijim ekonomskim položajem, otežavaju im pronalaženje adekvatnog stanovanja s dobrim pristupom javnom prijevozu i socijalnoj skrbi.

Romi imaju višu razinu smrtnosti novorođenčadi od ostatka stanovništva zbog loših uvjeta stanovanja i otežanog pristupa zdravstvu. Romkinje imaju više zdravstvenih problema zbog ranih trudnoća i mnogostrukih trudnoća i abortusa, teških poslova u domaćinstvu, loših životnih uvjeta itd. U nekim država (poput Slovačke i Mađarske) prijavljeni su slučajevi prisilne sterilizacije mladih Romkinja. Romkinje su često dugotrajno nezaposlene i/ili dio neformalnog sektora rada.

Romkinje su česte žrtve višestruke diskriminacije i negativnih stavova, kako od većinskog stanovništva tako i od vlastite zajednice. Uvjeti života su im otežani nekim patrijarhalnim elementima romske 'kulture' poput jakih i odvojenih uloga spolova koje često propisuju podređenost žena muškarcima, ulogu žena kao majki zaduženih za kućanstvo te neprihvatljivost razvoda. Posebna područja diskriminacije od većinskog stanovništva su *obrazovanje, zdravstvo, zapošljavanje i sudjelovanje u javnom i političkom životu.*

Na razini EU, Romi su pokriveni postojećim antidiskriminacijskim instrumentima i zakonima. Od posebne važnosti za Romkinje je 'Odluka o statusu

Romkinja u EU' Europskog Parlamenta iz travnja 2005 (2005/2164(INI)). Nacionalno zakonodavstvo im garantira kolektivna prava putem svojeg generalnog zakonodavnog okvira i zakona o manjinama. Istočnoeuropske države koje imaju veliko romsko stanovništvo imaju i posebne zakone i javne politike koje pokušavaju socijalno uključiti romsko stanovništvo i omogućiti im korištenje njihovih kulturnih prava. Inicijativa pod nazivom Dekada uključivanja Roma 2005-2015 prioritizira sljedeća područja: *obrazovanje* (integracija, povišavanje razine obrazovanja, bolji pristup dječjim uslugama), *zapošljavanje* (usavršavanje i prekvalifikacija, poboljšanje razine zaposlenosti romskog stanovništva), *stanovanje* (smanjenje segregacije), te *zdravstvo* (bolje zdravlje, viša očekivana starost pri rođenju, bolji pristup zdravstvu).

Primjeri dobre prakse – sudjelovanje na tržištu rada i socijalno uključivanje Romkinja

Obrazovanje kojim su zahvaćene žene i djevojčice romske manjine najčešće je i jedno od najuspješnijih područja djelovanja. Postoji i nekoliko programa koji baš ciljaju na djevojčice i žene romske manjine.

Također česta područja intervencije su *socijalno posredovanje* i *razvoj zapošljivosti*. Prvo područje socijalnog posredovanja Romkinja je često između njihove zajednice i usluga socijalne skrbi i zdravstva. Tu je zanimljiv primjer nizozemskih obučenih 'Savjetnika za njegu' kao i rumunjski projekt škola i obučenih zdravstvenih posrednika (koji su najčešće bile Romkinje). Informacije o službama i uslugama na romskom jeziku povećavaju pristup Roma/kinja istima.

Projekti zapošljavanja najčešće su bili usmjereni na omogućavanje specifičnog usavršavanja i obuke Romkinja kako bi imale pristup 'boljim' poslovima. Uspješni programi kombinirali su obuku/usavršavanje, posredovanje pri zapošljavanju, pomoćne službe, osnaživanje i mikro-kredit. Najveći rizik ovih programa, koje je najčešće financirao Europski socijalni fond, manjak je kontinuiteta ako nisu inkorporirani u redovne državne programe.

Općeniti ciljevi najuspješnijih praksa uključivanja su: promoviranje kapaciteta samoorganizacije i olakšavanje integracije u lokalnu zajednicu. S jedne strane, autonomne organizacije koje uključuju Romkinje često su dobar način poticanja njihovog osnaživanja i njihovog pristupa socijalnim službama. S druge strane, efikasne inicijative socijalne pomoći su one koje su integrirane u različite domene osnovnih potreba poput socijalne skrbi, zdravstva, stanovanja itd. Efikasna koordinacija s lokalnim samoupravama i civilnim društvima također je esencijalna za uspješnu praksu.

Dva ključna aspekta su često zamjetljiva u analizi uspješnih inicijativa.

- 1) Podizanje svijesti neromskog stanovništva je vrijedno i važno za ublažavanje nepovjerenja i predrasuda spram Roma/kinja.
- 2) Fokusiranje primarno na Romkinje je legitimno i efikasno, posebice jer se time obuhvaćaju i druge skupine društva, odnosno djeca i ostali članovi obitelji.

Hrvatska

Hrvatska se ne spominje u izvještaju ni u kakvom kontekstu vezanom uz Rome osim njezinog sudjelovanja u Dekadi.

Statistički podaci o statusu Roma i Romkinja

Podaci o Romkinjama oskudni su i u mnogim državama njihov točan broj je nepoznat. Većina država koristi popise stanovništva kako bi ocijenilo stanje Roma/kinja zajedno s povremenim anketama. Povrh toga, neke države poput Nizozemske i Švedske imaju godišnje izvještaje o politikama uključivanja etničkih manjina i godišnje izvještaje o radu Pravobranitelja za etničke i nacionalne manjine, i za suzbijanje etničke diskriminacije. Stvaranje baze podataka o statusu Roma i Romkinja u Europi jedan je od ciljeva Dekade uključivanja Roma 2005-2015 i dio obaveza članica EU u sklopu 'Odluke o statusu Romkinja u EU' Europskog Parlamenta iz travnja 2005 (2005/2164(INI)).